

ע"א 4688/02 - חזי כהן נ' "מגדל" חברה לביטוח בע"מ ואח'

חזי כהן

נגד

1. "מגדל" חברה לביטוח בע"מ

2. "אבנר" איגוד לביטוח נפגעי רכב בע"מ

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים
[4.1.05]

כבוד הנשיא א' ברק

כבוד המשנה לנשיא א' מצא

כבוד השופט א' ריבלין

ערעור על פסק-דינו של בית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו מיום 13.6.01 בע"א 1789/00 שניתן על-ידי
כבוד סגן הנשיא י' גרוס והשופטות א' קובו ומ' רובינשטיין

בשם המערער - עו"ד א' פרויליך, עו"ד א' יאדגר

בשם המשיבות - עו"ד נ' אלסטר

פסק-דין

המשנה לנשיא א' מצא:

1. המערער תבע מחברות הביטוח המשיבות (המבטחות), בבית-משפט השלום, לפצותו בגין נזקי גוף שנגרמו לו בתאונת דרכים בה נפגע עת רכב על אופנוע. המבטחות התגוננו, בין היתר, בטענה כי פוליסת הביטוח שעליה סמך המערער את תביעתו נגדן, אינה מכסה את שימוש באופנוע שעליו רכב בעת התאונה. בית-המשפט דן תחילה בטענה זו ופסק לדחותה. אך בית-המשפט המחוזי, שלפניו השיגו המבטחות על צדקת החלטתו של בית-משפט השלום בשאלה האמורה, קיבל את ערעורן ודחה את תביעת המערער. הערעור שלפנינו, שהוגש לאחר נטילת רשות כדין, מופנה נגד צדקת הכרעתו של בית-המשפט המחוזי.

תמצית הרקע העובדתי

2. המערער היה המנהל ובעל השליטה ב"אדרנלין חברה לשיווק אופנועים וקטנועים בע"מ" (אדרנלין), שעסקה, בין היתר, בסחר באופנועים וקטנועים משומשים. המבטחות הוציאו לטובת אדרנלין "פוליסת סחר", שכיסתה את אחריותה בגין השימוש בכלי-הרכב הבאים ויוצאים בעסקה. שמו של המערער צוין בפוליסה זו כמי שרשאי לנהוג בכלי-הרכב המבוטחים בגדרה. ייחודה של "פוליסת סחר", המקובלת בקרב העוסקים בסחר בכלי-רכב, הוא בהיותה "צמודת נהג" ואינה מוגבלת לשימוש בכלי-רכב מסוים. פוליסה כזאת מאפשרת להם, או לעובדיהם

(ובלבד ששמותיהם פורטו בפוליסה), לנהוג בכלי-הרכב השונים הנמסרים לעסקם מבלי שיהיו תלויים בקיומו של "ביטוח-חובה" תקף המכסה את השימוש בכלי-הרכב המסוים. ככלל, "פוליסת סחר" מגבילה את השימוש המותר בכלי-הרכב למטרת הסחר בכלי-הרכב, ואולם בתנאי הפוליסה שהוצאה על-ידי המבטחות לאדרנלין הורחב השימוש המותר בכלי-הרכב - כנגד תשלום פרמיה נוספת - גם "למטרות חברתיות ופרטיות". בעת התאונה בה נפגע נהג המערער באופנוע שהיה בבעלות חברו ושביגין השימוש בו לא היה "ביטוח-חובה" תקף. המערער טען, כי האופנוע נמסר לו על-ידי חברו למטרות סחר באמצעות אדרנלין. אך בית-משפט השלום קבע - ובקביעה זו אינני רואה יסוד להתערב - כי האופנוע נמסר למערער על-ידי חברו לשימוש הפרטי ולא למטרות סחר הקשורות בעסקה של אדרנלין.

גדר המחלוקת

3. גדר המחלוקת בערעור היא בשאלה, אם הרחבת הפוליסה "למטרות חברתיות ופרטיות" מכסה - כטענת המבטחות - את נהיגתו של המערער למטרות חברתיות ופרטיות רק בכלי-רכב שהגיעו לידי למטרות סחר במסגרת עסקי אדרנלין; או שמא - כטענת המערער - מכסה ההרחבה האמורה גם את נהיגתו בכלי-רכב פרטיים שאינם קשורים לעסק כלל. שאלות דומות שעניינן בהיקף הכיסוי הביטוחי של "פוליסות סחר", נדונו לא אחת בבתי-משפט השלום ובבתי-המשפט המחוזיים, וניתנו לגביהן הכרעות סותרות (ראו: ת"א (י-ם) 1290/97 עזרן נ' כהן; ת"א (רמ') 4139/98 גולדפרב נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ; ת"א (ת"א) 45835/98 קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' אבו פארס; ת"א (פ"ת) 4440/92 ברדה נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ; ע"א (ת"א) 1790/94 ברדה נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (בקשת רשות ערעור שהוגשה בעניין זה לבית-המשפט העליון נדחתה לאחר שהמבקש חזר בו ממנה: רע"א 8918/96 ברדה נ' מגדל, חברה לביטוח בע"מ); ת"א (בת-ים) 2398/97 חטון נ' ניסים; ת"א (ת"א) 81985/92 "קרנית" קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' גלזר; ת"א (פ"ת) 2618/98 הולינגר נ' הדר חב' לביטוח בע"מ). עד כה טרם הוכרעה השאלה בפסק-דין של בית-משפט זה.

תיאור תעודת הביטוח

4. מסיבה שלא הובהרה לנו, פוליסת הביטוח עצמה וכן הצעת הביטוח, שקדמה להוצאת הפוליסה, לא הוגשו כראיות במשפט. כל שהוגש הוא העתק מתעודת הביטוח שהוצאה מכוח הפוליסה. כן הוגש מכתב מאת עובד המשיבה 1, המאשר כי נוסח הסעיפים המופיעים על גב תעודת הביטוח תואם את הנוסח האמור בפוליסה עצמה. מכל מקום, הדיון בשתי הערכאות הקודמות התנהל על בסיס ההנחה כי תעודת הביטוח משקפת את חוזה הביטוח שנכרת בין הצדדים. אף לפנינו לא חלקו הצדדים על נכונותה של הנחה זאת. יצוין כי הנחה דומה, שלמשמעותה המדויקת עוד אשוב, עמדה גם בבסיס פסקי-הדין שהוזכרו בפסקה 3 לעיל (והשוו גם: רע"א 9524/00 הדר חברה לביטוח בע"מ נ' חן שלוה, פ"ד נו(3) 831, 842-843; רע"א 9121/00 לוי נ' "מנורה" - חברה לביטוח בע"מ, דינים עליון סד 664, פסקאות 26-27).

5. אף שהמדובר, כאמור, בפוליסת ביטוח-חובה "צמודת נהג" ולא בפוליסה רגילה המתייחסת לכלי-רכב מסוים, השתמשו המבטחות בתעודת ביטוח המתאימה לביטוח-חובה של כלי-רכב בודד. מן העיון בתעודה עולה כי במקומות המיועדים לרישום מספר הרישוי ומספר השלדה של כלי-הרכב המבוטח מופיע רצף סתמי של הספרות 1 ו-0, ואילו במקום המיועד לרישום שמו של יצרן הרכב המבוטח מופיעות המילים "סחר כלי רכב". להלן חלקיה של התעודה הנוגעים לענייננו, כפי שהם מופיעים בצדה הקדמי:

סחר מכוניות נהגים-מגרש

וקטנועים-אופנועים [הוסף בכתב-יד]

שם המבוטח: אדרנלין - חברה לשיווק אופנועים וקטנועים

...

מספר הרישוי

מספר שלדה

היצרן

11111111

0000

סחר כלי רכב

...

בני אדם הרשאים לנהוג - על-פי הסעיפים הנקובים להלן: 2, 7,

(מתוך חלק א' שעל-גב תעודה זו)

ינהג כהן חזי בלבד

השימוש המותר ברכב - על-פי הסעיפים הנקובים להלן: 21, 25, 26, 22

(מתוך חלק ב' שעל-גב תעודה זו)

...

ואלה הם חלקיה הרלוואנטיים של התעודה, כפי שהם מופיעים בצדה האחורי:

חלק א': בני אדם הרשאים לנהוג ברכב:

הנהיגה בכלי הרכב מותרת רק על פי סעיפי

חלק א' הנקובים בתעודה או בפוליסה.

...

2. בני אדם אשר שמותיהם נקובים בתעודת ביטוח זו או בפוליסה.

...

7. בתנאי שהאדם הנוהג (בין שהוא בעל הפוליסה ובין שאינו בעל הפוליסה ...) הינו בעל רישיון בר תוקף בישראל

לנהיגת כלי רכב מסוג כלי הרכב הנקוב בתעודה ...

חלק ב': הגבלות לגבי השימוש בכלי הרכב:

הכיסוי הביטוחי יחול אך ורק על שימוש שנעשה ברכב למטרת אחד או יותר מהסעיפים המופיעים ברשימה זו

להלן שמספרם צויין על גבי תעודה זו במשבצת "השימוש המותר".

...

21. למטרות חברתיות ופרטיות.

22. למטרות עסקו או מקצועו של בעל הפוליסה - למעט שימוש כלשהו המופיע ביתר סעיפי חלק ב', אלא אם צויין

אחרת במפורש.

...

25. לשימוש למטרות סחר בכלי רכב.

26. לשימוש למטרה כלשהי הקשורה בסחר כלי רכב ממונעים - עבור כלי רכב שאינם בבעלות בעל הפוליסה או

ששמן נקוב בתעודה זו.

...

יצוין כי גם במקרים הנדונים בפסקי-הדין שנזכרו בפסקה 3 לעיל, ואשר עסקו אף הם בפוליסות סחר "צמודות

נהג", עשו חברות הביטוח שימוש בתעודת ביטוח שנועדה במקורה לרכב בודד. המדובר אפוא, ככל הנראה,

בפרקטיקה רווחת.

בית-משפט השלום

6. בית-משפט השלום (השופטת א' באום-ניקוטרה) קבע כי המערער לא הצליח להוכיח שהאופנוע נמסר לו

למטרות סחר. עם זאת, מאחר ובתעודת הביטוח לא צוין במפורש, כי הכיסוי הביטוחי חל רק על כלי-רכב שנמסרו

למטרות סחר, קבע בית-המשפט כי הרחבת הפוליסה "למטרות חברתיות ופרטיות" חלה גם על שימוש של

המערער באופנוע הפרטי. השופטת ציינה, כי "אמנם שמה של הפוליסה הינו 'סחר מכוניות נהגים-מגרש', ואולם

אינני מוצאת לנכון לראות בשמה של הפוליסה כמציינת תנאי או הגבלה כה משמעותיים, שיש בה כדי לצמצם את

הכיסוי הביטוחי". השופטת דחתה את טענת המבטחות, כי פירוש הפוליסה בדרך זו יוביל להחלטה על "כל רכב הנע על הכביש". לדבריה, "שיקולים כלכליים כאלה ואחרים של חברות הביטוח אינם יכולים לצוק לתוך הפוליסה מגבלה, אשר אינה מופיעה בה, לא מפורשות ולא בכלל". את הכרעתה האמורה סמכה השופטת על סעיף 3 לחוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 - הקובע את חובת המבטח להבליט הגבלות של הכיסוי הביטוחי - ועל הפסיקה שפירשה אותו.

בית-המשפט המחוזי

7. בית-המשפט המחוזי (מפי סגן הנשיא י' גרוס) קיבל, כאמור, את ערעורן של המבטחות. לדבריו, "הנטיה הראשונית היא לפסוע בנתיב שבו צעדה הדרגה הראשונה ... אלא שלא בכל מקרה יש להפעיל באורח אוטומטי את הכלל של הפירוש כנגד המנסח". לדעתו, "בסופו של דבר מונחת לפנינו פוליסה המיועדת לבטח 'סחר מכוניות'", ומשזוהי תכליתה האובייקטיבית של הפוליסה, אין מקום לפרש את התוספת של "מטרות חברתיות ופרטיות" במנותק מתכלית זו. בית-המשפט הוסיף וציין, כי "אין ספק שגם [למערער] היתה ברורה היטב משמעותו של ההיקף הביטוחי שלו נועדה הפוליסה הזו", שכן "אין כל סיבה שהיא שפוליסה מעין זו, שמטרתה 'ביטוח סחר מכוניות' תכלול בד' אמותיה ביטוח לגבי נסיעה למטרות פרטיות וחברתיות ללא כל הגבלה בצידה".

טענות הצדדים

8. בטיעונו לפנינו תמך המערער את יתדותיו בפסק-דינו של בית-משפט השלום. לטענתו, הכרעתו של בית-המשפט המחוזי מנוגדת ללשונו של תעודת הביטוח; ומכל מקום, ניסוחה העילג והבלתי-בהיר של התעודה, שבעולה מהפסיקה שדנה בנושא, הביא להטעייתם של עובדי מוסכים ועסקים רבים אחרים כדוגמת עסקו שלו, חייב לפעול לרעת המנסח. לדבריו, פרשנותו של בית-המשפט המחוזי שגויה אף מבחינת ההיגיון הכלכלי שעליו היא מבקשת להתבסס; שכן, בפועל, רוב כלי-הרכב שבהם נוהגים המבוטחים בפוליסה "צמודת נהג", מבוטחים ממילא גם בביטוח-חובה רגיל. הוא הדין גם בכלי-רכבם הפרטיים של נהגים אלה, שבדרך כלל משמשים נהגים נוספים מלבדם ולכן טעונים ביטוח "צמוד רכב", כמקובל. נמצא כי בפוליסות "צמודות נהג" יש בדרך-כלל משום ביטוח כפל והפרמיות המשולמות תמורתן מהוות מקור להתעשרותן של חברות הביטוח. פרשנותו של בית-המשפט המחוזי מביאה, ללא הצדקה, לביטול קטגוריה מצומצמת של מקרים חריגים - כדוגמת מקרהו של המערער - שבהם נדרשות חברות ביטוח לתגמל מבוטח בגין שימוש ברכב שלא הוצא בגינו ביטוח-חובה רגיל. כן מלין המערער על התעלמותו של בית-המשפט המחוזי מסעיף 3 לחוק חוזה הביטוח. מכל מקום - טען - אף אם פרשנותו של בית-המשפט המחוזי הינה אפשרית, ברי כי גם פרשנותו של בית-משפט השלום היא אפשרית, ובברירה שבין השתיים יש להעדיף - גם לאור חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו - את הפרשנות המיטיבה עם המבוטח, שאינו מומחה לביטוח ואשר סבל נזק גוף בשל תאונת דרכים: בהתייחסו לקביעת בית-המשפט המחוזי, כי הגבלת היקף הכיסוי הביטוחי "הייתה ברורה היטב" למערער, טען המערער, כי למסקנה עובדתית זו אין כל ביסוס בראיות ועדותו במשפט סותרת אותה.

9. המבטחות תמכו בפסק-דינו של בית-המשפט המחוזי. הן הזכירו כי טענת המערער, כאילו האופנוע נמסר לו למטרות סחר, נדחתה על-ידי בית-משפט השלום. לדבריהן, "כיום עומד המערער - אשר מסר עדות שקרית בבית משפט קמא - בפני בית משפט נכבד זה, כשידיו פשוטות לקבלת סעד - כאילו כבעל עסק לסחר במכוניות ורכבים - האמין בכל לבו - כי לאור הפוליסה לסחר - הינו פטור מלערוך לעצמו ביטוח ספציפי לרכב פרטי שלו". לטענתו, "די היה בקביעת חוסר מהימנותו של המערער כדי לדחות כליל את תביעתו". יתרה מכך, לטענת המבטחות, הוכח בבית-משפט השלום כי המערער ידע שתשלום הפרמיה הנוספת עבור "מטרות חברתיות ופרטיות" נועד לכסות נסיעה למטרות אלה ב"רכבי סחר" בלבד ולא ברכבו הפרטי. כך, לטענתו, מתחייב (בין היתר) מתצהירו של סוכן הביטוח שהוגש מטעמו, וכן מהודאת המערער, בחקירתו הנגדית על-ידי בא-כוחו, שכאשר הייתה לו בעבר מכונית פרטית (להבדיל מאופנוע) הוא ביטח אותה בביטוח-חובה רגיל.

במישור המשפטי טענו המבטחות, כי כותרת הפוליסה, בצירוף היעדר מספר רישוי ומספר שלדה ספציפיים, ולאור הרישום "סחר כלי רכב" תחת הכותרת "היצרן", אינם מותרים מקום לספק כי המדובר בביטוח כלי-רכב שהוכנסו לעסק לשם סחר בהם. לשיטתן, התוספת המתירה שימוש ל"מטרות חברתיות ופרטיות" מתייחסת רק לכלי-רכב כאלה, ורק כפעולה נלווית לסחר בהם. פרשנות אחרת תאפשר, לדעתן, "לחסוך תשלום פרמיות למספר רב של רכבים/אופנועים של בני משפחה וחברים". פרשנות זאת איננה סבירה ואינה עולה בקנה אחד עם תכליתה הברורה של הפוליסה; ובנסיבות המקרה הנדון יש בכך כדי לגבור על כלל הפרשנות כנגד המנסח. כן טענו המבטחות, כי ביטוח-חובה "צמוד נהג", התקף לנהיגתו של כל כלי-רכב, אינו מוכר כלל בדין. לדבריהן, הרציונאליים של פוליסת סחר אינם מתקיימים לגבי כלי-רכב פרטיים של הנהג הנקוב בה, ומכאן שבגין השימוש בכלי-רכב פרטיים עליו לשלם פרמיית ביטוח-חובה נפרדת ככל אדם אחר. חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, לשיטת המבטחות, אינו רלוואנטי לענייננו. המערער לא ביטח את רכבו הפרטי, וממילא אין הוא זכאי לפיצויים. אשר לטענת המערער בדבר כפל הביטוח המתקיים לעיתים, טענו המבטחות כי המערער לא היה חייב לרכוש את פוליסת הסחר אלא יכול היה להגביל את עסקו לסחר בכלי-רכב המבוטחים בביטוח-חובה רגיל בלבד. משבחר, משיקוליו העסקיים, לרכוש את הפוליסה האמורה, אל לו להלין עליהן בשל הכפילות המסוימת בדמי הביטוח שנוצרה עקב בחירתו.

אי-התאמת נוסח תעודת הביטוח לדרישות הדין

10. בעת העיון בתיק מצאנו כי נוסח תעודת הביטוח שערכו המבטחות אינו תואם את דרישות הדין, וכי הצדדים - ובעקבותיהם גם הערכאות הקודמות - לא התייחסו לכך. יצוין כי עניין זה לא נדון אף בפסקי-הדין האחרים שהתייחסו לפוליסות סחר, אשר הוזכרו בפסקה 3 לעיל. סעיף 2 לפקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], תש"ל-1970 (הפקודה), קובע את חובת הביטוח של רכב מנועי בפוליסה בת-תוקף המקיימת את דרישות הפקודה. סעיף 3 לפקודה קובע מהי פוליסה המקיימת את דרישות הפקודה. סעיף 9(א) לפקודה קובע את חובת המבטח להוציא תעודת ביטוח, שצורתה והפרטים שיצוינו בה קבועים בדין:

תעודת ביטוח

9.

(א) מבטח שהוציא פוליסה לפי דרישות סעיף 3, כולן או מקצתן, יוציא בו בזמן תעודת אישור (בפקודה זו - תעודת ביטוח) בטופס שנקבע ובציון הפרטים שנקבעו, ואפשר לקבוע טפסים שונים ופרטים שונים למקרים שונים ולנסיבות שונות.

...

[ההדגש הוסף - א' מ']

סעיף 51 לפקודה מסמיך את שר האוצר "להתקין תקנות הבאות לקבוע כל דבר הניתן לקביעה לפי פקודה זו וכל הדרוש לביצועה בכלל", ובהן תקנות בדבר "טפסים שימשו לצרכי פקודה זו" (סעיף 51(1)). מכוחו של סעיף זה הותקנו תקנות ביטוח רכב מנועי (תעודות ביטוח), תש"ל-1971 (התקנות), הקובעות בתקנה 1:

תעודות ביטוח

1.

(א) תעודת-ביטוח המוצאת לכלי-רכב מפורשים תהיה לפי טופס א' שבתוספת.
(ב) תעודת-ביטוח המוצאת לכלי-רכב בלתי מפורשים תהיה לפי טופס ב' שבתוספת.

...

[ההדגש הוסף - א' מ']

להלן חלקיהם הנוגעים לענייננו של טופס א' וטופס ב' המופיעים בתוספת לתקנות:

טופס א'
פקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל-1970
תעודת-ביטוח

...

1.
מספר הרישוי של הרכב

2.
מספר השלדה

שם בעל הפוליסה

...

5.
בני-אדם או סוגי בני-אדם הזכאים לנהוג

6.
הגבלות שימוש

...

טופס ב'
פקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל-1970
תעודת-ביטוח

...

1.
תיאור כלי הרכב

2.
שם בעל הפוליסה

...

5.
בני-אדם או סוגי בני-אדם הזכאים לנהוג

6.
הגבלות שימוש

...

ההבדל בין שני הטפסים הוא בסעיף 1 לנוסח התעודה. סעיף זה נועד לזהות את כלי-הרכב המבטחים בגדר הפוליסה שהתעודה הוצאה על-פיה. בטופס א', המיועד לביטוח כלי-רכב "מפורשים" (כלומר לביטוח-חובה רגיל), מבוסס הזיהוי על מספר הרישוי ומספר השלדה של הרכב המבטח. ואילו בטופס ב', המיועד לביטוח כלי-רכב "בלתי-מפורשים" (כלומר לביטוח צמוד-נהג) מבוסס הזיהוי על תיאור מילולי של קבוצת כלי-הרכב המכוסים על-ידי הפוליסה.

11.

הפוליסה נשוא ענייננו ביטחה כלי-רכב בלתי-מפורשים. לכן תעודת הביטוח שהוציאו המבטחות על-פי הפוליסה צריכה הייתה להיערך לפי טופס ב' ולכלול - במקום המיועד לכך - תיאור של כלי-הרכב המבטחים. אלא שבניגוד לדרישות הדין ערכו המבטחות את תעודת הביטוח לפי טופס א', שאינו מייעד מקום לתיאור כאמור. בעקבות זאת ניצבו המבטחות בפני הצורך "לאלתר" דרכים להתאמת התעודה לייעודה. לכן הודפסו המילים "סחר כלי רכב" במקום שם יצרן הרכב, והספרות 1 ו-0 הודפסו במקום מספר הרישוי ומספר השלדה. בכותרת התעודה נכתב

"סחר מכוניות נהגים-מגרש", וכדי לציין שהביטוח אינו מוגבל למכוניות בלבד הוספו בכתב-יד המילים "וקטנועים-אופנועים". אלתורים אלה הם המקור למחלוקת שנתגלעה בין הצדדים באשר לפירוש התעודה. אלתורים דומים היו המקור למחלוקות גם בפסקי-הדין האחרים, הנזכרים בפסקה 3.

השלמות הטיעון מטעם הצדדים

12. משמצאנו כי תעודת הביטוח לא נערכה לפי טופס ב' שבתוספת לתקנות, כמתחייב מתקנה 1(ב) ומסעיף 9(א) לפקודה, הסבנו את תשומת-לב הצדדים לכך ואפשרנו להם להשלים את טיעוניהם. המבטחות הוסיפו עתה וטענו, כי "כל הפרטים הדרושים לפי טופס ב' קיימים" בתעודת הביטוח, וכי "הגם שתעודת ביטוח החובה נשוא דיונו אינה זהה בצורה מוחלטת לטופס שניסח המחוקק, הרי שהשינויים בה בפועל הינם חסרי משמעות ובאו מטעמי חיסכון ונוחיות". לשיטתן, הדרישה המופיעה בטופס ב' לכלול את "תיאור כלי הרכב" באה על סיפוקה בכותרת המתקנת של התעודה. המערער, מנגד, טען כי התעודה אינה עומדת בדרישותיה המהותיות של טופס ב', שכן טופס ב' ביקש ליצור הגדרה מדויקת ככל האפשר להיקף הכיסוי הביטוחי של התעודה, ואילו התעודה נשוא הערעור מעורפלת בדיוק בנקודה זאת. לדבריו, כותרת הפוליסה אינה ממלאת את החסר שכן אינה בהירה ומכל מקום היא מתנגשת בתנאי "למטרות חברתיות ופרטיות".

דיון

13. פוליסת ביטוח היא חוזה; וליתר דיוק, מסמך המאשר בדיעבד את כריתתו ואת תוכנו של חוזה ביטוח, ושלצרכים פרקטיים דינו, ככלל, כחוזה (להבחנה זו ראו: א' ידן, חוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 (התשמ"ד) 34). לפיכך, פוליסת ביטוח כפופה, ככלל, לכללי פרשנותם הרגילים של חוזים (ראו למשל: ע"א 15/86 חיצוב סחר ופיתוח בע"מ נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מב(4) 666, 671; י' אליאס, דיני ביטוח - כרך א (התשס"ב-2002) 33-40). ככל חוזה יש לפרשה, בראש ובראשונה, על-פי תכליתה הסובייקטיבית, שאינה אלא אומד-דעתם של הצדדים, כאמור בסעיף 25(א) לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973 (ראו: א' ברק, פרשנות במשפט - כרך רביעי: פרשנות החוזה (תשס"א-2001) 442 (להלן: פרשנות החוזה)). אם לא ניתן לגלות את תכליתה הסובייקטיבית כי אז יש לפרשה על-פי תכליתה האובייקטיבית (שם, בעמ' 395), קרי, התכלית שצדדים סבירים והוגנים היו מבקשים להגשים באמצעות החוזה.

14. בחינה תכליתית של הפוליסה שלפנינו הובילה אותי למסקנה כי דין הערעור להידחות. נימוקיי לכך, בתמצית, הם: כמתחייב מהסכמת הצדדים עלינו להניח, כי תעודת הביטוח משקפת את חוזה הביטוח, כלומר את הפוליסה. אין מחלוקת כי תכלית הפוליסה - לפני שנכללה בה התוספת "למטרות חברתיות ופרטיות" - הייתה לבטח את נהיגתו של המערער במסגרת ולצורך עסקה של אדרנלין, בכלי-רכב שיגיעו לרשותה למטרות סחר. השאלה הטעונה בירור היא מהי תכליתה של הפוליסה המורחבת, היינו לאחר הוספת המילים "למטרות חברתיות ופרטיות". את התכלית הסובייקטיבית איננו יודעים, שכן לשונה של התעודה, הכוללת את התוספת, אינה חד-משמעית, ואין בידינו ראיות מספיקות על אודות הלך רוחם הסובייקטיבי של הצדדים במועד ההתקשרות. נמצא כי עלינו לקבוע את תכליתה האובייקטיבית של הפוליסה המורחבת. שלא כבית-המשפט המחוזי, אינני סבור כי התכלית הנטענת על-ידי המערער היא מופרכת. עם זאת, בברירה הפרשנית שבינה לבין התכלית הנטענת על-ידי המבטחות מן ההכרח להעדיף את האחרונה. לנוכח מסקנה זאת, אין בענייננו תחולה לכלל הפרשנות כנגד המנסח. גם סעיף 3 לחוק חוזה הביטוח אינו מסייע למערער. אשר להפרת דרישות הדין על-ידי המבטחות, בכל הנוגע לעיצוב תעודת הביטוח, הרי שהצדק עם המערער בטענתו כי המדובר בהפרה מהותית. הפרה זו יצרה חסר בפוליסה וחסר זה הוביל במישרין לאי-בהירותה הלשונית של הפוליסה ולהתדיינות לגביה. עם זאת, מסקנתי היא כי בנסיבות העניין אין לעובדה זאת נפקות במישור החוזי; שכן את החסר יש למלא על-פי תכלית החוזה, וזו, כאמור, היא התכלית הנטענת על-ידי המבטחות. בטרם אפרט נימוקים אלה, אקדים ואתייחס לטענותיהן של המבטחות בדבר ממצאי העובדה והמהימנות.

ממצאי עובדה ומהימנות

15. המבטחות ביקשונו, כאמור, לדחות את הערעור בשל ממצאי עובדה ומהימנות שלטענתן נקבעו על-ידי הערכאות הקודמות. לבקשה זו אין בידי להיענות. בניגוד לטענת המבטחות, בית-משפט השלום לא קבע כי המערער שיקר כשטען שהאופנוע נמסר לו למטרת סחר, אלא רק כי לא הצליח להוכיח זאת. גם לטענה, כי הוכח שהמערער ידע שהפוליסה אינה מכסה את נהיגתו בכלי-רכב פרטיים, אין שמץ של עיגון בפסק-דינו של בית-משפט השלום. אשר לבית-המשפט המחוזי, הרי שזה אמנם ציין כי "אין ספק שגם [למערער] היתה ברורה היטב משמעותו של ההיקף הביטוחי שלו נועדה הפוליסה הזו". ואולם מהמשך הדברים ("אין כל סיבה שהיא שפוליסה מעין זו, שמטרתה 'ביטוח סחר מכוניות' תכלול בד' אמותיה ביטוח לגבי נסיעה למטרות פרטיות וחברתיות ללא כל הגבלה בצידה") ברור, כי קביעה זו התבססה על היסק לוגי מתכלית הפוליסה, כפי שזו הובנה על-ידי בית-המשפט, ולא התיימרה להוות ממצא עובדתי - הנקבע לראשונה על-ידי ערכאת הערעור - על יסוד ראיות כלשהן.

גם על עדות המערער בחקירתו הנגדית, בה הודה כי כשהייתה לו בעבר מכונית פרטית הוא ביטח אותה בביטוח-חובה רגיל, לא ניתן לבסס ממצא כטענת המבטחות. עיון בפרוטוקול העדות מלמד כי המבטחות ציטטו את דברי המערער באופן חלקי ומטעה. מיד לאחר המשפט האמור הוסיף המערער והבהיר, כי ביטח את ה"אוטו" "כדי שאשתי תוכל גם לנהוג בו". נמצא שאין סתירה בין טענת המערער, כי סבר שאינו נדרש לבטח אופנוע פרטי שבו נהג רק הוא, לבין העובדה שביטח את מכוניתו כדי שגם אשתו תוכל לנהוג בה. גם על תצהירו של סוכן הביטוח שהוגש מטעם המבטחות לא ניתן לבסס ממצא כטענת המבטחות. בתצהיר אמנם נכתב כי "תנאי הפוליסה היו ידועים למר חזי כהן כאשר הובהר לו כי היא מכסה הרכבים העומדים לסחר ומכירה בלבד". אך, כפי שציין בית-משפט השלום, המערער נחקר בעניין זה וטען כי אין זה נכון שהיה לו ברור כי עליו לערוך ביטוח-חובה לרכב שלו, וכי לפי הבנתו התוספת של "מטרות פרטיות" איפשרה לו "לנסוע על כל אופנוע, רכב ומכונית". בית-משפט השלום לא ראה לנכון לקבוע ממצא חד-משמעי בעניין זה, ולדעתי אף אנו איננו יכולים לעשות כן ברמת ודאות מספקת.

תעודת הביטוח כחוזה הביטוח

16. הנחתנו, כאמור, היא, כי תעודת הביטוח משקפת את חוזה הביטוח. משמעותה המדויקת של הנחה זאת היא כי אנו רואים את התעודה כאילו הייתה החוזה עצמו - כלומר כמסמך הקובע את זכויות הצדדים - ולא רק כראיה לתוכנו של החוזה. הנחה זאת אינה מובנת מאליה. בעבר, תעודת ביטוח שהוצאה לפי הוראות הפקודה והתקנות לא נועדה לקבוע את זכויות הצדדים לחוזה הביטוח, אלא - בעיקר - להקל על בדיקה משטרתית של קיום הוראות הפקודה ביחס לפוליסה (ד' פרידמן, ביטוח רכב מנועי (תשל"ב-1972) 221, 223); ואילו תפקידה של התעודה במישור הדין המהותי הסתכם, לכל היותר, בסיוע לפירושה של פוליסה שהוראותיה לא היו ברורות (שם, בעמ' 223, 227; ע"א 346/56 וגנר נ' ברנר, פ"ד יא 934, 941). נראה שבתפיסה זו חל שינוי, שכן כיום - במקרים רבים מהווה התעודה מסמך משלים לפוליסה במובן זה שרק בה מצוינות הגבלות השימוש המוסכמות והרשאות הנהגים המותרים בנהיגת הרכב. ביותר מכך, רבים מן המבטחים שהפכו את תעודת הביטוח עצמה לפוליסה, בהכלילם בה גם את תנאי הביטוח הכלליים (י' קיהל, ביטוח כלי-רכב בישראל (תשנ"ה-1995) 107). על-כל-פנים, במישור הראייתי היה לתעודה בעבר, ויש לה גם היום, ערך הוכחתי ביחס לתוכן חוזה הביטוח, אם זה מצוי במסמך נפרד אשר אינו מוגש כראיה במשפט (פרידמן, בעמ' 226-227; קיהל, שם). בענייננו, הצדדים והערכאות הקודמות לא התייחסו אל התעודה כבת-פועל במישור הראייתי בלבד, אלא ראו בה את חוזה הביטוח עצמו. משום כך נודעה בעיניהם חשיבות לאופן המדויק שבו עוצבה התעודה ונוסחה. גם בהשלמות טיעונם, כשהתבקשו להתייחס לסטיית של תעודת הביטוח מדרישות התקנות, הניחו הצדדים כי המדובר בפגם בחוזה עצמו במישור הדין המהותי (לשיטת המערער - פגם חמור; לשיטת המבטחות - פגם שולי וחסר נפקות), ולא בפגם בראיה בלבד שכל פועלו במישור הפרוצדוראלי. גישתם של הצדדים תואמת את המגמה הרווחת כיום, להפוך את תעודת הביטוח לפוליסה או למסמך מהותי המשלים את הפוליסה. תפיסה זו מתיישבת

גם עם פסקי-הדין שהוזכרו בפסקה 3 לעיל, שאף הם התבססו עליה. לכאורה ניתן להצביע על ניגוד, בין הנחה זו לבין מכתבו של עובד המשיבה 1 שהוגש לבית-המשפט (ראו פסקה 4 לעיל), שכן ממכתב זה עולה שאצל המבטחות מצוי מסמך נפרד מהתעודה, שאותו הן רואות כפוליסה. אולם עיון במכתב מעלה כי הוא מתייחס רק לתנאים הכלליים המופיעים על גב תעודת הביטוח, ולא לפרטים הייחודיים המופיעים על פניה והמאפיינים את עסקת הביטוח הספציפית. נמצא שאין אינדיקציה לשלילת ההנחה כי תעודת הביטוח שלפנינו היא, אמנם, חוזה הביטוח הקובע את זכויות הצדדים.

תכליתה של הפוליסה

17. בטרם הורחב השימוש בכלי-רכב, לפי הפוליסה שלפנינו, "למטרות חברתיות ופרטיות", הייתה הפוליסה - "פוליסת סחר" טהורה. תכליתה הייתה התכלית הבסיסית של פוליסת סחר - לאפשר לעוסק בסחר בכלי-רכב לנהוג, במסגרת ולצורך עבודתו, בכלי-הרכב הנכנסים אל המאגר העסקי ויוצאים ממנו, גם אם כלי-הרכב אינם מבוטחים בביטוח-חובה. הצורך שעליו באה פוליסה כזאת לענות הוא צורך עסקי בלבד, שעניינו מניעת התקורה והעלות הכרוכות בהשבתתם התכופה של כלי-רכב במאגר העסקי עד לבדיקת ביטוחם ולהשלמתו במידת הצורך. אין חולק כי הרחבת השימוש המותר לפי הפוליסה למטרות חברתיות ופרטיות באה לשרת תכלית נוספת ונפרדת מתכלית הסחר, ועל כן הפוליסה המורחבת איננה עוד פוליסת סחר "טהורה"; והצורך שעליו היא באה לענות אינו רק צורך עסקי של בעל הפוליסה, אלא גם צורך חברתי ופרטי - בעיקר של הנהג הנקוב בה. המחלוקת אינה בשאלת עצם קיומה של תכלית נוספת זו אלא בשאלת מהותה המדויקת ומידת ריחוקה מתכלית הסחר המקורית. על-פי גישת המבטחות, התכלית הנוספת הנובעת מהרחבת הפוליסה היא לאפשר לנהג הנקוב בפוליסה, שממילא נוהג בכלי-הרכב הבלתי-מבוטחים של המאגר העסקי במסגרת ולצורך עבודתו עבור בעל הפוליסה, לנהוג באותם כלי-רכב גם לצרכים חברתיים ופרטיים - בעיקר צרכיו שלו. ניתן לכנות תכלית זאת, הנלווית וכפופה לתכלית הסחר, "התכלית הפרטית-הנלווית". לפי גישת התכלית הפרטית-הנלווית, הנהג עשוי להפיק מהרחבת הפוליסה תועלת הן במהלך יום העבודה, שכן ביכולתו לבצע משימות חברתיות ופרטיות אגב נסיעותיו העסקיות; והן לאחר סיום העבודה, שכן ביכולתו לקחת כלי-רכב בלתי-מבוטחים מהמאגר העסקי לביתו ולהשתמש בהם לצרכיו הפרטיים. בכך הוא יכול לחסוך את ההוצאות הכרוכות בהחזקת כלי-רכב פרטי משלו - במלואן (אם אין במשפחתו עוד מי שצריך לנהוג ברכב), או בחלקן. גם בעל הפוליסה - שהוא בדרך כלל מעבידו של הנהג הנקוב - עשוי לפי גישת התכלית הפרטית-הנלווית להפיק תועלת מהרחבת הפוליסה. זאת, הן בשל האפשרות להטיל על הנהג לבצע משימות חברתיות ופרטיות גם בעבורו; והן בשל עצם ההטבה שהוא מעניק בדרך זו לעובדו, כחלק מתנאי העסקתו, תוך חיסכון בעלויות שהיו נדרשות להשגת אותה מטרה אילו נזקק לבטח בנפרד את כלי-הרכב הבאים ויוצאים במקום עסקו.

גישת המערער שונה. לשיטתו, התכלית הנוספת הנובעת מהרחבת הפוליסה היא לאפשר לנהג ששמו נקוב בה, ושממילא נוהג במסגרת ולצורך עבודתו במספר רב של כלי-רכב העשויים להיות בלתי-מבוטחים, להמשיך ולעשות כן גם לצרכים חברתיים ופרטיים; ולא דווקא בכלי-הרכב של המאגר העסקי אלא בכל כלי-רכב, לרבות רכבו הפרטי. ניתן לכנות תכלית זאת, הרחוקה מתכלית הסחר יותר מקודמתה ובמידה רבה נפרדת ממנה, "התכלית הפרטית-העצמאית". התועלת הטיפוסית העשויה לצמוח לנהג מהרחבת הפוליסה לפי גישת התכלית הפרטית-העצמאית, בנוסף לתועלת הצומחת לו לפי גישת התכלית הפרטית-הנלווית, באה לידי ביטוי בעיקר במקרה שבו - אף שאין במשפחתו נהגים פוטנציאליים נוספים - בוחר הוא להחזיק ברכב פרטי משלו. במקרה כזה יכול הנהג, לפי גישת התכלית הפרטית-העצמאית, לחסוך בהוצאות לביטוח רכבו הפרטי. התועלת הנוספת הצומחת לבעל הפוליסה (מעבידו של הנהג), לפי גישת התכלית הפרטית-העצמאית, היא שערך ההטבה אותה הוא מעניק לעובדו, כחלק מתנאי העסקתו, גבוה יותר מאשר לפי גישת התכלית הפרטית-הנלווית. על-פי שתי הגישות כאחת, תכליתה המרכזית והבסיסית של הפוליסה היא תכלית הסחר, שכן הרחבת הפוליסה מבוססת - לפי שתיהן - על כך שהנהג ששמו נקוב בפוליסה מורשה לנהוג בכלי-רכב בלתי-מבוטחים במסגרת ולצורך עבודתו. לכן, לפי שתי הגישות מוצדק לכנות את הפוליסה "פוליסת סחר" ולהכתירה בכותרת שתעיד על

תכלית הסחר. בה בעת, לפי שתי הגישות, כותרת המעידה רק על תכלית הסחר ולא על התכלית הנוספת - הפרטית-הנלווית או הפרטית-העצמאית - היא כותרת בלתי-מדויקת ובלתי-ממצה.

התכלית הסובייקטיבית

18. את תכליתה הסובייקטיבית של הפוליסה אין ביכולתנו לקבוע. הטעם לכך הוא כי לשון התעודה - לאחר הרחבתה למטרות חברתיות ופרטיות - אינה חד-משמעית אלא עשויה להתיישב עם שתי הגישות, ולכן אף לא ניתן לאמוד את דעתם של הצדדים "כפי שהיא משתמעת מתוך החוזה". כן אין בידינו ראיות מספיקות על אודות הלך רוחם הסובייקטיבי של הצדדים בעת ההתקשרות, ולכן לא ניתן לאמוד את דעתם "מתוך הנסיבות" (ראו סעיף 25 (א) לחוק החוזים (חלק כללי)).

19. אשר ללשון, הרי שכותרת התעודה, "סחר מכוניות נהגים-מגרש וקטנועים-אופנועים", מעידה כי המדובר בפוליסת סחר. אלא שעניין זה לא נשנה כלל במחלוקת, והוא מתיישב עם התכליות הנטענות על-ידי שני הצדדים. עם זאת ברי כי, לפי גישות שני הצדדים, כותרת זו אינה ממצה את תכליותיה של הפוליסה המורחבת, שכן היא מתייחסת רק לתכלית הסחר המקורית ולא לתכלית הפרטית (הנלווית או העצמאית) הנוספת. הוא הדין במילים "סחר כלי רכב" שהודפסו בתעודה תחת הקטגוריה "היצרן", ואשר אינן מוסיפות דבר על האמור בכותרת. ציונו הסתמי של רצף הספרות 1 ו-0 תחת הקטגוריות "מספר הרישוי" ו"מספר שלדה" ודאי אינו מסייע לבחור בגישתו של מי מן הצדדים. כך גם ציון העובדה שהמבוטח - כלומר בעל הפוליסה - הוא אדרנלין ולא המערער, עשוי להתיישב עם כל אחת מן הגישות; ששתיהן מכירות בתועלת הנפרדת הצומחת מן ההרחבה לבעל הפוליסה, מעבר לתועלת הצומחת ממנה לעובדו הנקוב בפוליסה כנהג. אף לשון התוספת לפוליסה (המופיעה בסעיף 21 על גב התעודה), "למטרות חברתיות ופרטיות", אינה עונה על השאלה המעסיקה אותנו - לאלו כלי-רכב היא מתייחסת וכלום הכוונה היא לתכלית הפרטית-הנלווית או לתכלית הפרטית-העצמאית. מטרות השימוש האחרות, שפורטו בסעיפים 22, 25 ו-26 שעל גב התעודה, מתייחסות כולן למטרת הסחר הבלתי שנויה במחלוקת, וככאלו אף הן אינן מסייעות.

יצוין כי גם בית-המשפט המחוזי, בקבלו את ערעורן של המבטחות, לא השתית את הכרעתו על הטענה כי לשון התעודה תומכת באופן חד-משמעי בעמדת המבטחות. הלוא גם הוא ציין כי "הנטיה הראשונית היא לפסוע בנתיב שבו צעדה הדרגה הראשונה"; ואם בסופו של דבר הגיע לתוצאה שונה, היה זה לנוכח תכליתה האובייקטיבית של הפוליסה - כפי שזו הובנה על-ידו - וחרף אי-הבהירות העולה מהלשון.

20. אשר להלך רוחם הסובייקטיבי של הצדדים, הרי שאין לפנינו ממצא עובדתי ברור בדבר האופן שבו הבין המערער את היקף הכיסוי הביטוחי הניתן לו לפי הפוליסה. נמצא שאין ביכולתנו לקבוע את אומד דעתם המשותפת של הצדדים, דהיינו את תכליתה הסובייקטיבית של הפוליסה. מצב דברים זה אופייני להתקשרויות בחוזי ביטוח, שהם כמעט תמיד חוזים אחידים שנוסחו על-ידי המבטח, וקשה לאתר לגביהם את אומד-דעתו הסובייקטיבית של המבוטח. ואכן, לרוב חוזי ביטוח מתפרשים על-פי תכליתם האובייקטיבית (ראו למשל: ע"א 779/89 שלו נ' סלע חברה לבטוח בע"מ, פ"ד מח(1) 221, 228; מ' יפרח ור' חרל"פ, ששון - דיני ביטוח (מהדורה שנייה, התשס"א-2001) 37).

התכלית האובייקטיבית

21. התכלית האובייקטיבית של הפוליסה המורחבת היא התכלית שצדדים סבירים והוגנים היו מבקשים להגשים באמצעותה. בית-המשפט המחוזי סבר כי התכלית האובייקטיבית אינה יכולה להיות אלא זו הנטענת על-ידי המבטחות; שכן, "אין כל סיבה שהיא שפוליסה מעין זו, שמטרתה 'ביטוח סחר מכוניות' תכלול בד' אמותיה ביטוח לגבי נסיעה למטרות פרטיות וחברתיות ללא כל הגבלה בצידה". אף שגם לדעת, התכלית הפרטית-הנלווית היא המשקפת את תכליתה האובייקטיבית של הפוליסה נשוא דיוננו, אינני סבור כי מוצדק לשלול באופן גורף את התכלית הפרטית-העצמאית, כאילו הייתה זו מופרכת מיסודה. אכן, צדדים סבירים והוגנים היו עשויים לרצות

להתקשר בפוליסת סחר מורחבת, המכסה נסיעות פרטיות וחברתיות ברכבי המאגר העסקי בלבד. עם זאת, לא ניתן לשלול לחלוטין גם את האפשרות שצדדים סבירים והוגנים ירצו להתקשר בפוליסת סחר אחרת, המספקת למבוטח כיסוי ביטוחי אף לנסיעות פרטיות וחברתיות בכלי-רכב שאינם נכללים במאגר העסקי. כפי שהראיתי, לכל אחת מן הפוליסות המורחבות הללו יש היגיון עסקי משלה. ההבדל שביניהן, למעשה, אינו במידת סבירותן והיגיון אלא במחירן: הפוליסה השנייה מכסה סיכונים רבים יותר מהפוליסה הראשונה, ולכן תהיה בהכרח יקרה יותר. כמו כן, הפוליסה השנייה עשויה לחסוך עריכת ביטוח-חובה לחלק מכלי-הרכב הפרטיים המכוסים על-ידיה, וגם עובדה זו אמורה - לפי כללי ההיצע והביקוש - לייקר את מחירה.

22. ואולם, כפי שכבר ציינתי, דעתי היא כי התכלית הפרטית-הנלווית, הנטענת על-ידי המבטחות, היא המשקפת את תכלית הרחבתה של הפוליסה. הטעם לכך הוא כי תכליתה העיקרית והדומיננטית של הפוליסה היא תכלית הסחר. ובעוד שלתכלית הפרטית-הנלווית זיקה קרובה לתכלית הסחר, הרי שלתכלית הפרטית-העצמאית ולתכלית הסחר כמעט ואין ולא כלום. ההבדל שבין התכלית הפרטית-הנלווית לבין התכלית הפרטית-העצמאית בא לידי ביטוי בולט ביחסה של כל אחת מהן אל הרציונאל הבסיסי העומד ביסוד תכלית הסחר. הרציונאל שביסוד תכלית הסחר הוא היעדרה של אפשרות מעשית סבירה לבטח את כלל כלי-הרכב המצויים במאגר העסקי בביטוח-חובה רגיל, צמוד-רכב. רציונאל זה מתיישב, ככלל, גם עם התכלית הפרטית-הנלווית: כפי שאין זה מעשי לבטח את רכבי המאגר העסקי בביטוח צמוד-רכב למטרות סחר, כך, ככלל, גם אין זה מעשי לבטחם בביטוח צמוד-רכב למטרות חברתיות ופרטיות. לכן, אם מבקשים לעשות ברכבי המאגר העסקי שימוש למטרות חברתיות ופרטיות, הרי שככלל אין מנוס מלבטח שימוש זה בפוליסה צמודת-נהג. לא כן לגבי התכלית הפרטית-העצמאית, המתייחסת לשימוש - למטרות חברתיות ופרטיות - גם בכלי-רכב שאינם נכללים במאגר העסקי. את כלי-הרכב הללו אין כל מניעה לבטח בביטוח צמוד-רכב רגיל. לפיכך, ביטוחם באמצעות פוליסה צמודת-נהג אינו בגדר הכרח. הרציונאל הבסיסי שביסוד תכלית הסחר אינו מתקיים, אפוא, לגבי התכלית הפרטית-העצמאית. בכך אין אמנם כדי לשלול מכול-וכול את האפשרות שצדדים סבירים והוגנים יבקשו להתקשר בפוליסת סחר המגשימה גם תכלית מיוחדת זאת; אולם יש בכך כדי לשלול את האפשרות שהם יעשו כן מבלי לציין במפורש כי לכך כוונתם. באופן עקרוני ניתן היה לערוך פוליסות "צמודות נהג" גם למי שאינם עוסקים בסחר רכב, ולאפשר בגדרן לכל אדם - תמורת פרמיה מתאימה - לנהוג בכל כלי-רכב שאינו מבוטח בביטוח-חובה. ואולם מן החומר המצוי לפנינו עולה, כי חברות הביטוח אינן נכונות למכור פוליסות רחבות מעין אלו - שאינן בגדר "פוליסות סחר" - וחזקה על מי שמבקש כיום פוליסת סחר כי הוא מודע לכך. נמצא, שפוליסת סחר צמודת-נהג אשר הורחבה למטרות חברתיות ופרטיות, מוחזקת - בהיעדר תניה מפורשת בגוף הפוליסה הקובעת אחרת - כפוליסה המכוונת להגשים את התכלית הפרטית-הנלווית ולא את התכלית הפרטית-העצמאית.

כלל הפרשנות כנגד המנסח

23. לשון הפוליסה אכן אינה חד-משמעית; אך משמצאנו כי התכלית הפרטית-הנלווית והתכלית הפרטית-העצמאית אינן שקולות זו לזו, אלא כי התכלית הפרטית-הנלווית מכריעה את הכף לעניין פרשנותה התכליתית של הפוליסה, שוב אין בכלל "הפרשנות כנגד המנסח" - או בכינויו המיוחד, כלל "הפרשנות לטובת המבוטח" - כדי לסייע למערער. הטעם לכך הוא כי לשם הפעלתו של כלל זה, אין די בכך שיש לחוזה יותר מפירוש לשוני אחד, אלא נדרש כי יהיה לו יותר מפירוש תכליתי אחד. עמד על כך חברי הנשיא:

אפילו יש לה לפוליסה מספר משמעויות לשוניות - דבר שהוא תדיר למדי לאור חוסר הדיוק שבלשון - ניתן לרוב לבחור במשמעות (משפטית) אחת ויחידה באמצעות הכלל הפרשני בדבר תכלית הפוליסה, ואין תחולה לכלל הפרשני המשני בדבר פירוש לטובת המבוטח (פרשת שלו, בעמ' 231).

וראו עוד: ברק, פרשנות החוזה, בעמ' 641-642. יצוין כי בספרות הועלו השגות כנגד צדקתו של הכלל בצורתו זו וכנגד האופן שבו הוא מופעל על-ידי בתי-המשפט הלכה למעשה (ש' ולר "על התערבות בתוכנם של חוזי ביטוח באמצעות 'פרשנות' עלי משפט ג (תשס"ג-2003), 247, 254-263; ד' שוורץ ור' שלינגר "פרשנות חוזה הביטוח: פרשנות נגד המנסח ומבחן הציפיות הסבירות של המבוטח" קרית המשפט ג (תשס"ג-2003), 345, 356-359).

מאחר ואיני גורס כי בעניינינו יש מקום להפעלתו של הכלל, ומאחר שממילא איני סבור כי יש בקבלת איזו מההשגות כדי לשנות מהתוצאה במקרה הנוכחי, לא אתייחס להשגות אלו לגופן.

סעיף 3 לחוק חוזה הביטוח ודוקטרינת הציפיות הסבירות של המבוטח

24. סעיף 3 לחוק חוזה הביטוח קובע:

חובה להבליט הגבלות

3. תנאי או סייג לחבות המבטח או להיקפה יפורטו בפוליסה בסמוך לנושא שהם נוגעים לו, או יצוינו בה בהבלטה מיוחדת; תנאי או סייג שלא נתקיימה בהם הוראה זו, אין המבטח זכאי להסתמך עליהם.

אף בסעיף זה אין כדי לסייע למערער. ההנחה הגלומה בסעיף היא ש"חבות המבטח או היקפה" הם רחבים ביסודם, ושהבעיה מתמקדת בתנאים או בסייגים נסתרים שבעזרתם מבקש המבטח לצמצם את היקפה של החבות הבסיסית (ראו למשל: ע"א 4819/92 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ישר, פ"ד מט(2) 749). מכאן טעמו של הסעד המוענק למבוטח בסעיף 3 סיפה, כי "אין המבטח זכאי להסתמך" על תנאים וסייגים אלה; משמע כי המבוטח יינה ממלוא רוחבה של החבות הבסיסית. בעניינינו, לעומת זאת, המחלוקת מתמקדת בהיקפה הבסיסי של החבות, ולא בתנאים או בסייגים כלשהם המתיימרים לצמצמה. אמנם הבחנה זו לא תהיה תמיד קלה (השוו, בהקשר ענייני שונה: רע"א 143/98 דיב נ' הסנה - חברה ישראלית לביטוח בע"מ, פ"ד נג(1) 450, 452), אך במקרה שלפנינו אין בה קושי. משמצאנו כי הכיסוי הביטוחי הבסיסי מוגבל לכלי-הרכב שבמאגר העסקי בלבד, אין למבטחות עוד צורך בתנאים או בסייגים שיצמצמו אותן. המבטחות אף אינן מסתמכות על תנאים או סייגים כלשהם, וממילא אין לסעיף 3 נגיעה למחלוקת.

25. שאלה אחרת היא, אם אין מקום להקיש מסעיף 3 לחוק חוזה הביטוח ולהחיל את הרציונאל שלו גם על מקרים שבהם היקפה הבסיסי של החבות לא פורט בפוליסה "בסמוך לנושא שהוא נוגע לו" ולא צוין בה "בהבלטה מיוחדת". גישה זו מניחה כי המבוטח היה רשאי מלכתחילה לצפות באופן סביר להיקף בסיסי רחב של כיסוי ביטוחי, ואילו המבטח קבע היקף בסיסי צר יותר באופן נסתר ובלתי הוגן. הסעד שיתבקש להעניק למבוטח לפי גישה זו, אינו שלילת יכולתו של המבטח להסתמך על תנאים או סייגים המצמצמים את ההיקף הבסיסי המוסכם של החבות, אלא "תיקון החוזה" באופן שבמקום ההיקף הבסיסי הצר, שנקבע "בסתר", ייקבע ההיקף הבסיסי הרחב שהמבוטח היה רשאי לצפות לו באופן סביר.

נקל להבחין כי גישה זאת אינה אלא ביטוי של הדוקטרינה הידועה כדוקטרינת הציפיות הסבירות של המבוטח (לסקירת הדוקטרינה ולדין בה ראו: רע"א 3128/94 אגודה שיתופית בית הכנסת רמת-חן נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נ(3) 281, 296-299 (פרשת רמת-חן); ולר, שם, בעמ' 263-273; שוורץ ושלינגר, שם, בעמ' 360-372, 383-388). דוקטרינה זו, המקובלת ברבות ממדינות ארצות-הברית, שנויה במחלוקת רבה (לפירוט אסמכתאות ראו: ברק, פרשנות החוזה, בעמ' 644-645, ה"ש 506). גרסה "מרוככת" שלה שימשה פעם אחת בפסיקתו של בית-המשפט העליון, מבלי שגובשה הסכמה בין השופטים באשר להיקפה הרצוי (פרשת רמת-חן, בעמ' 299, 306, 307-308). הדוקטרינה מעוררת בעיות לא פשוטות (ראו: ולר, שם; שוורץ ושלינגר, שם). עניינינו אינו מצריך התייחסות לבעיות אלו, שכן לגוף העניין לא שוכנעתי, כי המערער יכול באופן סביר לצפות שחרף היעדרה של תניה מפורשת, הכיסוי הביטוחי שניתן לו בפוליסת הסחר יקיף גם את שימושו בכלי-רכב פרטיים. משכך, ממילא אין בדוקטרינת הציפיות הסבירות (ובהיקש מסעיף 3 לחוק חוזה הביטוח) כדי לסייע בידו.

נפקות סטיית המבטחות מדרישות הדין לעניין עיצוב תעודת הביטוח

26. ראינו שהמבטחות סטו מדרישות הדין בכך שלא עיצבו את תעודת הביטוח לפי טופס ב' שבתוספת לתקנות. בהשלמת טיעון טענו המבטחות שסטייה זאת היא פורמאלית בלבד וכי מבחינה מהותית כל הפרטים הדרושים לפי טופס ב' מצויים בתעודה (השוו לסעיף 26 לחוק הפרשנות, התשמ"א-1981, הקובע כי "טופס שנקבע בחיקוק - סטייה קלה ממנו, שאין בה כדי לפגוע בעיקר או להטעות, אינה פוסלת את הנעשה לפיו"). טענה זו יש לדחות.

כדי לקיים את דרישתו המהותית של טופס ב' היה על המבטחות לכלול בתעודה את "תיאור כלי הרכב" הבלתי-מפורשים שאת הנהיגה בהם מכסה הפוליסה. אילו עשו כן, קרוב להניח כי ההתדיינות הנוכחית הייתה

נחסכת. אלא שהמבטחות, תחת לתאר את כלי-הרכב המבוטחים, כדרישת התקנות, הסתפקו בתיאור המטרות שלשמן מותר לנהוג בהם - קרי: "סחר כלי רכב" ו"מטרות חברתיות ופרטיות" - ואף זאת עשו באופן שאינו חד-משמעי מבחינה לשונית. בצדק טען אפוא המערער בהשלמת טיעונו כי הפרתן של המבטחות את דרישות הדין הייתה הפרה מהותית. להפריה זאת עשויה לכאורה להיות משמעות במישורים שונים; במישור הפלילי (ראו סעיף 9(ד) לפקודת ביטוח רכב מנועי), במישור הפיקוח על הביטוח (ראו חוק הפיקוח על עסקי ביטוח, התשמ"א-1981) ואפשר כי גם במישור הנזיקי. אך השאלה החשובה לענייננו היא, אם להפריה זו נודעת משמעות במישור החוזי, באופן שמצדיק את פרשנות הפוליסה כגרסת המערער.

לשאלה זו יש, בנסיבות העניין, להשיב בשלילה. סטייתן של המבטחות מדרישות הדין הביאה אמנם לכך שבתעודת הביטוח לא נכלל תיאור מילולי של כלי-הרכב המבוטחים. לפנינו אפוא חסר בלשון החוזה, שיצר אי-בהירות לשונית - שהובילה להתדיינות בין הצדדים - אך, כפי שכבר הראיתי, בחסר זה לא היה כדי ליצור גם אי-בהירות תכליתית. משניתן לעמוד על תכליתו של החוזה, חרף קיומו של החסר הלשוני, עלינו למלא את החסר באופן שיגשים את התכלית. כך מתבקש מעקרון תום-הלב, המהווה מקור להשלמתו של חסר בחוזה (ראו: ברק, פרשנות החוזה, בעמ' 190-198). את זאת עלינו לעשות - בנסיבות המקרה שלפנינו - בהתעלם מן השאלה מי מהצדדים אחראי להיווצרות החסר ומן השאלה אם אחריות זו מקורה בהפרת הוראות הדין. אכן, לא פעם נכרתים חוזים תוך הפרת הוראות דין. אך במקרים רבים אין להפריה זו נפקות במישור החוזי אלא רק במישורים אחרים, כגון בדרך של הטלת סנקציה אישית על המפר (השוו: בג"ץ 6231/92 זגורי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מט(4) (749, 768 ואילך). בענייננו, אילו הצליח המערער להוכיח כי הוא (מבחינתו הסובייקטיבית) אמנם טעה לחשוב - בעטיו של החסר הלשוני - כי הפוליסה מכסה גם את נהיגתו בכלי-רכב פרטיים, וכי טעות זאת היא שהובילה לנהיגתו באופנוע הבלתי-מבוטח, כי אז אפשר שעקרון תום-הלב היה מצדיק להשלים את החסר בדרך שונה, שתתחשב באשמן של המבטחות. אך משלא עלה בידו להוכיח כן (כזכור לא נקבע בעניין זה כל ממצא), הרי שאת ההכרעה יש לבסס רק על תכליתו האובייקטיבית של החוזה; ותכלית זאת מובילה, כאמור, לקבלת עמדת המבטחות.

סוף דבר

27. תכליתה האובייקטיבית של הרחבת פוליסת הסחר למטרות חברתיות ופרטיות היא התכלית הפרטית הנלווית לתכלית הסחר, ולא התכלית הפרטית העצמאית הנפרדת ממנה. לאור זאת יש להשלים את החסר הלשוני שבפוליסה באופן שייקבע כי כלי-הרכב המבוטחים בגדרה הם כלי-הרכב המצויים במאגר העסקי של אדרנלין ואשר הגיעו לרשותה למטרות סחר. כפועל-יוצא מכך יש לדעתי לדחות את הערעור. עם זאת, ובשל האשם שיש לתלות במבטחות, בגין אי-בהירותה הלשונית של תעודת הביטוח, הנובעת מהפרת הוראות הדין על-ידן ואשר הביאה להתדיינות הנוכחית, הייתי נמנע מעשיית צו להוצאות.

הנשיא א' ברק: אני מסכים.

השופט א' ריבלין: אני מסכים.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של המשנה לנשיא.

ניתן היום, כ"ג בטבת תשס"ה (4.1.05).